

Ryszard Kata

Wydział Ekonomii

Uniwersytet Rzeszowski

Asymetria informacji jako przyczyna ograniczeń kredytowych w rolnictwie

Wstęp

Dostęp do kredytu w sytuacji ograniczonego wykorzystania innych źródeł finansowania zewnętrznego w rolnictwie, a także niewielkich możliwości akumulacji funduszy własnych ma istotny wpływ na zachowania produkcyjne, inwestycyjne i konsumpcyjne rolników. Te zaś określają tempo i charakter przemian strukturalnych w rolnictwie oraz determinują rozwój tego sektora [Woś 1996, s. 61]. W literaturze przez *ograniczenia kredytowe* (ang. *credit constraints*) rozumie się sytuację, kiedy instytucja finansowa zmniejsza kwotę wnioskowanego kredytu albo też w ogóle odmawia jego udzielenia [Kulawik 2000, s. 31]. Są to tzw. zewnętrzne ograniczenia kredytowe, czyli występujące po stronie podaży rynku kredytowego (ang. *supply credit constraints*) [Patrick 1999]. Oprócz tego mogą występować przypadki, kiedy potencjalni kredytobiorcy sami rezygnują z ubiegania się o kredyt lub na skutek niespełnienia kryteriów preferencyjnego kredytowania pozbawieni są dopływu kapitału obcego. Jest to typ wewnętrznych ograniczeń kredytowych, tj. ograniczeń o charakterze popytowym rynku kredytowego (ang. *demand credit constraints*) [Kulawik 2000, s. 31]¹.

Ograniczenia zewnętrzne leżą po stronie rynku kredytowego i instytucji finansowych, ale ich przyczyną mogą być także szeroko rozumiane instytucje rynku oraz rządowa interwencja. Zasadniczym elementem tych ograniczeń kredytowych są różnego rodzaju działania, postawy i wymogi stawiane kredytobiorcom przez formalne instytucje finansowe (głównie banki). Są one odpowiedzią (reakcją) na niedoskonałości rynków finansowych jako takich oraz problemy z finansowaniem rolnictwa wynikające ze specyfiki tego sektora. Te pierwsze to przede wszystkim *asymetria informacji* i będące jej pochodną problemy

¹W literaturze obok kategorii *credit constraints* spotkać można także inne określenia, takie jak: *budget constraints*, *expenditure constraints* albo *liquidity constraints*, które wspólnie charakteryzują szeroko ujęte niedobory finansowe. W odniesieniu jednak do stosunków kredytowych kategorią najbardziej adekwatną jest właśnie określenie *credit constraints* [Barry, Robinson 2001, s. 513–571] lub *borrowing constraints* [Gutierrez 2002, s. 101–114].

w relacjach kredytodawca – kredytobiorca. Te drugie są zaś związane z wysokim ryzykiem kredytowania rolnictwa w odczuciu wielu kredytodawców, relatywnie wysokimi kosztami transakcyjnymi, nie zawsze jasno określonymi prawami własności, brakiem dobrych zabezpieczeń kredytów itd.

Asymetria informacji jest definiowana jako sytuacja, w której jedna ze stron transakcji posiada więcej informacji o warunkach i okolicznościach tej transakcji niż strona druga. Zjawisko to polega zatem na niejednakowym rozkładzie informacji istotnych dla stron zawierających umowę. Strona posiadająca przewagę informacyjną może ją wykorzystać dla swoich korzyści kosztem strony gorzej poinformowanej [Daniłowska 2008, s. 39].

Asymetrię informacji należy wiązać także z problemem określanym w teorii gier jako niedoskonała, niepełna informacja (ang. *imperfect information*) oraz problemem asymetryczności wiedzy, w tym także ukrytej wiedzy (ang. *hidden knowledge*) [Mesjasz 2000, s. 25]. Tak szeroko traktowana asymetria informacji wpływa nie tylko na powstawanie zewnętrznych, ale także wewnętrznych ograniczeń kredytowych w rolnictwie, gdyż powoduje nasilenie takich problemów, jak awersja do kredytowania, obawa przed bankami czy zachowawcza mentalność kredytowa rolników. Możemy zatem mówić o dwóch płaszczyznach oddziaływania asymetrii informacji na ograniczenia kredytowe w rolnictwie, mianowicie jej wpływie na:

- zachowania banków w relacjach kredytowych z rolnikami w wyniku niekorzystnego, w ocenie banków, rozkładu informacji na temat kondycji finansowej potencjalnego kapitałobiorcy i ekonomicznych perspektyw finansowego przedsięwzięcia,
- zainteresowanie rolników kredytami z uwagi na niekorzystny, w ocenie rolników, rozkład wiedzy i informacji na temat warunków umowy kredytowej i ich konsekwencji dla kredytobiorcy (zwłaszcza w przypadku pojawienia się kłopotów z obsługą zadłużenia).

Cel i metodyka badań

Celem opracowania jest określenie mechanizmów wpływu asymetrii informacji na powstawanie ograniczeń kredytowych w rolnictwie zarówno o charakterze zewnętrznym (ograniczenia podażowe), jak i wewnętrznym (ograniczenia popytowe). W opracowaniu wykorzystano literaturę dotyczącą teoretycznych aspektów asymetrii informacji oraz ograniczeń kredytowych w rolnictwie. Ponadto skorzystano także z wyników badań empirycznych, prowadzonych przez autora w Polsce południowo-wschodniej na losowo wybranych próbach gospodarstw rolnych oraz banków działających w sferze finansowania wsi i rolnictwa.

Badania gospodarstw rolnych prowadzono w latach 2007–2008 w województwach podkarpackim, świętokrzyskim i małopolskim. Sondażem diagnostycznym przy użyciu kwestionariusza wywiadu objęto 736 indywidualnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, które uzyskują dopłaty bezpośrednie. Z kolei badania ankietowe banków zrealizowano w 2009 roku, obejmowały one 62 jednostki (banki spółdzielcze i oddziały operacyjne banków komercyjnych), które prowadzą działalność operacyjną na obszarach wiejskich i miejsko-wiejskich (zakres przestrzenny był analogiczny jak w badaniach gospodarstw rolnych)².

Asymetria informacji na rynku kredytów rolnych i jej konsekwencje

Asymetria informacji w kontraktach (umowach) kredytowych wynika z tego, że jedna strona posiada prywatną informację, której nie zna druga strona, a której potrzebuje do podjęcia decyzji. W literaturze przedmiotu oraz praktyce bankowej dominuje przekonanie o przewadze kredytobiorcy, gdyż to jedynie potencjalny kapitałobiorca (inwestor) ma pełną wiedzę na temat rzeczywistych zamiarów i celu korzystania z kapitału kredytowego, a także wszystkich okoliczności finansowanego przez siebie przedsięwzięcia. Ta przewaga informacyjna osób zgłaszających zapotrzebowanie na kredyt powoduje, że instytucje finansowe wystawione są na określone ryzyko. Jest ono potęgowane przez naturalną niepewność towarzyszącą finansowaniu działalności rolniczej, stąd odpowiedzią może być racjonowanie kredytów (pełne – czyli odmowa kredytowania, albo częściowe – czyli zmniejszenie kwoty kredytu) lub też nadmierne usztywnienie wymogów kredytowych. Ponadto kredytodawca, chcąc pozyskać lepszą informację na temat kredytobiorcy i finansowanego przedsięwzięcia, musi ponieść dodatkowe koszty, zatem asymetria informacji jest też źródłem wzrostu kosztów transakcyjnych.

Konsekwencjami występowania asymetrii informacji są też negatywna selekcja (ang. *adverse selection*) oraz ryzyko moralne (ang. *moral hazard*). *Negatywna selekcja* polega na tym, iż w warunkach asymetryczności informacji kredyt uzyskać mogą nie najlepsi kredytobiorcy, lecz wprost przeciwnie – ci, którzy znajdują się w trudnej sytuacji i mogą nie być w stanie go spłacić. Wynika to stąd, iż wykazują oni największą aktywność w poszukiwaniu kapitału i są

²Badania były realizowane w ramach projektu badawczego nr N113 24 18 36 pt. „Endogeniczne i instytucjonalne uwarunkowania powiązań gospodarstw rolnych z bankami” finansowanego przez MNiSW ze środków na naukę.

gotowi zaakceptować wyższe oprocentowanie. Ponieważ kredytodawca (bank) nie jest w stanie precyzyjnie ocenić szansy powodzenia wszystkich projektów, musi określić warunki powierzenia kapitału w odniesieniu do pewnej przeciętnej oceny ryzyka. W ten sposób dla projektów obarczonych zbyt wysokim ryzykiem warunki te mogą być zbyt korzystne (kredyt zostanie udzielony), a dla projektów o niższym stopniu ryzyka – wysoce restrykcyjne (klient nie uzyska kredytu) [Mejsasz 2000, s. 22–23].

Ryzyko moralne jest konsekwencją asymetrii informacji po zawarciu kontraktu kredytowego (*ex post*). Przejawia się tym, iż kapitałobiorca może podjąć działania, które są niepożądane z punktu widzenia kapitałodawcy, np. przez zmianę projektu na bardziej ryzykowny. W rezultacie rosną ryzyko kredytowe oraz koszty transakcyjne związane z monitorowaniem kredytobiorcy [Diamond 1991].

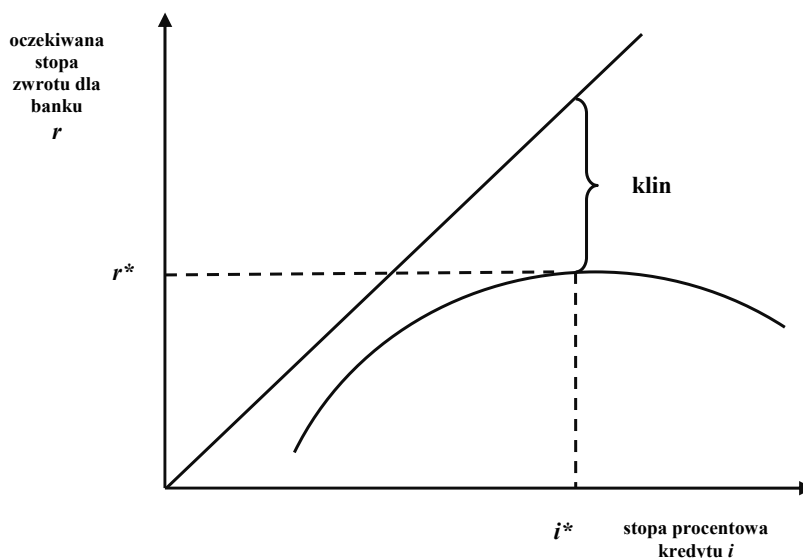
Selekcja negatywna odnosi się zatem do trudności w wyborze „dobrego kredytobiorcy” *ex ante*, podczas gdy ryzyko moralne odnosi się do niemożności skutecznego egzekwowania przez pożyczkodawcę zawartej umowy kredytowej *ex post*. Mimo że takie ryzyko można zrekompensować przez podniesienie stóp procentowych, co powinno przynieść wyższą oczekiwaną stopę zwrotu dla banku, to jednak powoduje ono także wzrost ryzyka negatywnej selekcji i hazardu moralnego. W świetle opisanego wcześniej mechanizmu wzrost stopy procentowej „przyciągnie” bowiem ryzykownych kredytobiorców i zachęci ich do podejmowania bardziej ryzykownych przedsięwzięć.

W środowisku zdominowanym przez asymetrię informacyjną i jej następstwa w postaci obniżonych motywacji klientów instytucji finansowych do wywiązywania się ze zobowiązań kontraktowych banki i inni pośrednicy finansowi nie mogą polegać wyłącznie na cenowych (stopy procentowe, prowizje i inne składniki kosztu kredytu) mechanizmach selekcji „dobrych” klientów i projektów z całej zgłaszającej się do nich zbiorowości. Konieczne jest więc sięganie do pozacenowych instrumentów selekcji klientów, takich jak:

- sprecyzowane wymogi co do minimalnych standardów w zakresie kształtowania się wskaźników finansowych,
- wyższe lub bardziej atrakcyjne dla banków (w aspekcie windykacji długu) zabezpieczenia kredytów,
- pożądane cechy społeczne i demograficzne kredytobiorców.

Taki mechanizm postępowania banków, prowadzący w efekcie do racjonalizacji kredytów, po raz pierwszy opisali J.E. Stiglitz i A. Weiss [1981, s. 393–410]. Wyjaśnia go także T. Beck [2007], który dowodzi, iż ze względu na koszty transakcji i problemy agencji (negatywna selekcja, hazard moralny) istnieje nieliniowy związek między stopami procentowymi i podażą kredytów.

Na rysunku 1 pokazano relację między nominalną stopą procentową i oraz stopą zwrotu dla pożyczkodawcy r . W świecie bez asymetrii informacji i jej pochodnych relacja między tymi stopami byłaby prostoliniowa³ (ilustruje to prosta nachylona pod kątem 45° do osi x i y). W świecie kosztów transakcyjnych i problemów agencji istnieje klin między nominalną stopą procentową i stopą zwrotu oczekiwaną przez bank. Klin ten powiększa się (poszerza) wraz ze wzrostem nominalnej stopy kredytów. Jeżeli i wzrasta, to istnieje coraz większe prawdopodobieństwo niewywiązania się kredytobiorcy ze zobowiązań, w związku z tym oczekiwana stopa zwrotu rośnie w malejącym tempie (krańcowe przyrosty są coraz mniejsze w stosunku do wzrostu stopy nominalnej), a po przekroczeniu wysokości stopy nominalnej odpowiadającej punktowi i^* oczekiwana stopa zwrotu zaczyna spadać (w stosunku do poziomu r^*). Kapitałobiorca w sytuacji wzrostu stopy nominalnej kredytu jest zmuszony do bardziej ryzykownych przedsięwzięć, gdyż takie dają mu szansę na generowanie zysków pozwalających na obsługę zobowiązania kredytowego⁴. Dla kapitałodawcy (banku) podniesienie opro-

Rysunek 1

Zależność między stopą procentową kredytów a oczekiwaną stopą zwrotu dla banków w aspekcie występowania asymetrii informacji i jej pochodnych
Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Beck 2007, s. 34].

³Należy przy tym pamiętać, iż przy szacowaniu oczekiwanej stopy zwrotu należy uwzględnić koszty operacyjne kredytu, koszty te są jednak stałe względem stopy procentowej kredytu.

⁴Przedsiębiorstwa realizujące projekty o wysokim ryzyku (tzn. wysokim prawdopodobieństwie niepowodzenia) i wysokiej oczekiwanej stopie zwrotu są w stanie zaakceptować wyższy koszt kredytu: jeśli inwestycja się powiedzie, wysoka stopa zwrotu pozwoli na pokrycie wyższego kosztu, w przeciwnym przypadku firma ogłosi niewypłacalność i nie zwróci pożyczonego kapitału.

centowania kredytu skutkuje zatem wzrostem prawdopodobieństwa zachowań oportunistycznych (pokusy nadużycia) ze strony kredytobiorcy lub problemów ze zdolnością obsługi zobowiązania. Jeżeli w ocenie banków krańcowe koszty wynikające z ryzyka niewypłacalności kredytobiorcy, spowodowane wzrostem stopy procentowej i , przewyższają marginalne korzyści dla banku wynikające z tego wzrostu, to banki stosują racjonowanie kredytu⁵.

W przypadku kredytowania gospodarstw rolnych odczucie asymetrii informacji po stronie banków jest związane w dużej mierze z niedoskonałą i niepełną informacją w związku z często występującym brakiem „twardych” danych księgowych z gospodarstw i oparciem się jedynie na szacunkach finansowych kredytobiorców. Dowodem na to są wyniki badań dotyczące przyczyn negatywnych decyzji banków w stosunku do wniosków kredytowych rolników (tab. 1).

Najczęstszą przyczyną odrzucenia wniosków rolników o kredyty inwestycyjne był brak zdolności kredytowej klientów, na drugim miejscu znalazł się

Tabela 1

Najczęstsze przyczyny* negatywnych decyzji kredytowych w zakresie kredytów dla gospodarstw rolnych – odsetek wskazań przedstawicieli banków

Rodzaje przyczyn	Procent wskazań w zakresie kredytów	
	inwestycyjnych	obrotowych
• brak zdolności kredytowej klientów (lub niska zdolność)	80,6	77,4
• brak dobrych zabezpieczeń kredytów	58,1	45,2
• brak wiarygodnych („twardych”) danych finansowych	32,3	27,4
• niska opłacalność produkcji (rentowność działalności)	29,0	40,3
• „przeszacowanie” opłacalności finansowanych przedsięwzięć (zwrotu z inwestycji)	19,4	–
• zbyt wysoka kwota wnioskowanego kredytu	12,9	17,7
• trudności w kontaktach i z przepływem informacji	9,7	8,1
• wady merytoryczne wniosków (np. płytkość i niedoskonałość przyjmowanych założeń i prognoz)	6,5	6,4
• brak historii kredytowej	3,2	9,7
• wady formalne wniosków	1,6	–
• zbyt niska kwota wnioskowanego kredytu	1,6	1,6
Razem odsetek wskazujących na problemy	85,5	83,9
Nie występowały problemy	11,3	11,3
Brak wniosków kredytowych	3,2	4,8

* respondenci mieli możliwość wskazania 3 najważniejszych przyczyn

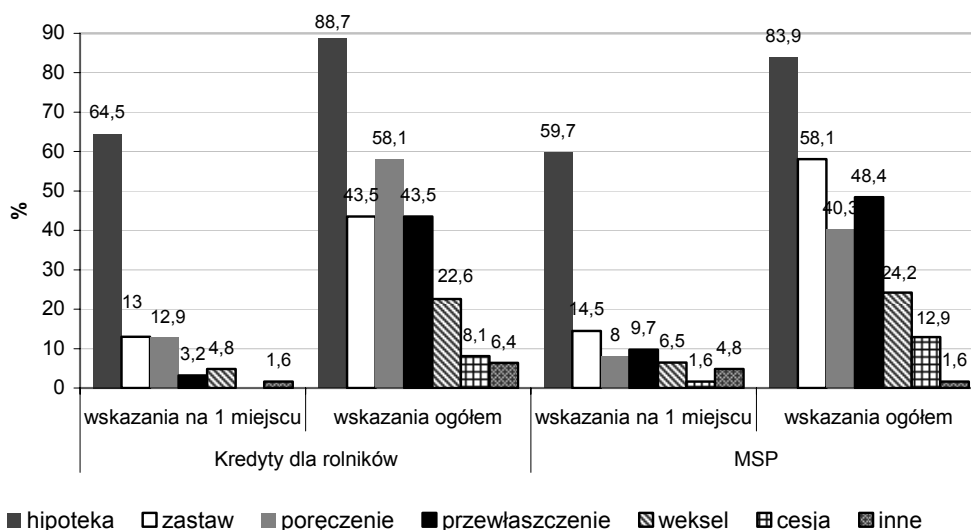
Źródło: Własne badania ankietowe.

⁵Ponieważ wzrost stóp procentowych będzie niekorzystny dla banków, będą się one starały unikać podnoszenia oprocentowania, dokonując w zamian dokładnej analizy sytuacji ekonomicznej i finansowej swoich klientów, limitując maksymalne wielkości kredytów oraz odmawiając przyznania kredytu niektórym spośród nich (zwłaszcza tym mniej „przejrzystym” informacyjnie).

brak dobrych zabezpieczeń kredytów, a dalej brak wiarygodnych (twardych) danych finansowych z gospodarstw. Ten problem, bezpośrednio związany z asymetrią informacji, wskazywał co trzeci ankietowany w aspekcie wniosków o kredyty inwestycyjne oraz 27,4% respondentów w aspekcie wniosków o kredyty obrotowe. Należy jednak podkreślić, iż przedstawiciele banków komercyjnych stawiali ten problem znacznie częściej (50% wskazań w aspekcie kredytów inwestycyjnych) niż przedstawiciele banków spółdzielczych (21,1% wskazań). Jest to dowód, iż wiele banków komercyjnych nie dysponuje narzędziami i umiejętnościami właściwej oceny zdolności kredytowej rolników, gdyż stosowane przez te banki skomputeryzowane metody oceny (metody scoringowe) oraz scentralizowane systemy decyzyjne nie nadają się do oceny tego typu klientów. Z asymetrią informacji powiązane są też inne z wymienionych w tabeli 1 przyczyn negatywnych decyzji kredytowych, takie jak przeszacowanie, w opinii banków, opłacalności finansowanych przedsięwzięć przez rolników oraz trudności w kontaktach i z przepływem informacji od rolników. Jeżeli chodzi o tę pierwszą przyczynę, to ona także wynika z braku odpowiednich informacji ekonomiczno-finansowych, które pozwoliłyby na dokonanie rzetelnych w opinii banków prognoz stopy zwrotu z inwestycji. Także wskazywana na pierwszym miejscu przyczyna, tj. brak zdolności kredytowej (lub niska zdolność kredytowa) rolników jest do pewnego stopnia pochodną asymetrii informacji. Wobec braku „twardych” informacji finansowych, a także narzędzi oraz umiejętności właściwej oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstwa banki wolą raczej „niedoszacować” zdolność kredytową rolników niż ją zawyżyć.

Trudności w ocenie sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw rolnych zarówno na etapie wniosku kredytowego, jak i monitorowania kredytobiorcy na etapie spłaty kredytu powodują, że banki przywiązują dużą wagę do zabezpieczeń kredytów. Problemy związane z asymetrią informacyjną nakładają się zatem na problemy z zabezpieczeniem kredytów w rolnictwie. Dostatecznie udokumentowana jest w literaturze teza, iż dostępność wiarygodnych i kompletnych danych dotyczących sytuacji ekonomiczno-finansowej potencjalnego kredytobiorcy może w istotny sposób obniżyć wymagania banków dotyczące zabezpieczeń kredytu, ułatwiając w ten sposób dostęp do kredytu [Berger i Udell 1995, s. 351–381; Ciżkowicz 2008, s. 11–12].

Bankowców zapytano, jakie rodzaje zabezpieczeń są preferowane przez bank w przypadku kredytów inwestycyjnych dla rolników, a jakie dla przedsiębiorstw z sektora MSP (rys. 2). Okazało się, że w obu przypadkach banki preferują hipotekę, a dalej zastawy (głównie rejestrowe) oraz poręczenia. Weksel *in blanco* wraz z poręczeniem wekslowym, cesje wierzytelności czy cesje z polisy ubezpieczeniowej banki preferowały często jako dodatkowe zabezpieczenie. W porównaniu do MSP w zabezpieczaniu kredytów dla rolników nieco więk-

Rysunek 2
 Rodzaje zabezpieczeń kredytów inwestycyjnych dla rolników oraz przedsiębiorstw z sektora MSP – odsetek wskazań bankowców*
 *respondenci mieli możliwość wskazania 3 najbardziej preferowanych przez bank zabezpieczeń
 Źródło: Badania własne.

szcze znaczenie mają hipoteka oraz poręczenia, nieco mniejsze zaś zastaw oraz przewłaszczenie. Wydaje się, iż wynika to ze specyfiki aktywów gospodarstw rolnych, ich struktury oraz ich zdolności do ewentualnego zaspokojenia roszczeń banku w drodze egzekucji.

Dominacja hipoteki i zastawów w zabezpieczeniach kredytów dla rolników oraz małych i średnich przedsiębiorstw wskazuje, iż banki starają się ograniczać ryzyko kredytowania przez wymaganie dosyć restrykcyjnych i kosztownych zabezpieczeń. Przez zabezpieczenia banki dokonują także selekcji kredytobiorców, gdyż kosztowne, czasochłonne i wysokie zabezpieczenia mają zniechęcać te podmioty, których projekty inwestycyjne nie rokuje wysokich i relatywnie pewnych zwrotów. Co prawda pojawia się problem hazardu moralnego ze strony kredytobiorców, ale zwykle są oni mniej wrażliwi na oprocentowanie kredytu niż na zabezpieczenia (zwłaszcza majątkowe)⁶. Dlatego banki wolą dokonywać selekcji za pomocą zabezpieczeń niż stopy procentowej. Jak też wiadomo, w przypadku kredytów preferencyjnych dla rolnictwa występuje górne ograni-

⁶H. Bester [1985, s. 850–855] pokazał, że wymóg ustanowienia zabezpieczenia powoduje autoselekcję kredytobiorców, tzn. zniechęca do ubiegania się o kredyt te firmy, których projekty charakteryzują się wyższym prawdopodobieństwem niepowodzenia.

czenie stopy procentowej. Ponadto, akceptując zabezpieczenia majątkowe (lub inne restrykcyjne formy zabezpieczeń), kredytobiorca sygnalizuje bankowi, że jest przekonany o powodzeniu finansowanego kredytem przedsięwzięcia. Zabezpieczenia stają się więc narzędziem ochrony banków przed problemami związanymi z asymetrią informacji, ale dla potencjalnych kredytobiorców, niedysponujących akceptowanymi (preferowanymi) przez banki zabezpieczeniami, stają się bardzo poważnym ograniczeniem kredytowym.

Przejawem wewnętrznych ograniczeń kredytowych jest świadome rezygnowanie rolników z zaciągania kredytów bankowych. Wynika ono z rozmaitych przyczyn, wśród których można wyróżnić m.in:

- postrzeganie przez rolników swojej kondycji finansowej i posiadanych zabezpieczeń, a nawet cech osobowościowych i umiejętności zarządczych jako trudnych do zaakceptowania przez kredytodawców,
- preferencje rolników w stosunku do znanych im instrumentów finansowych, sprzyjające stosowaniu funduszy wewnętrznych,
- same instytucje finansowe oraz praktyki udzielania kredytów mogą wydawać się tak nieprzyjazne, że rolnicy rezygnują ze starań o ich otrzymanie [Kulawik 2000, s. 36].

Wymienione przyczyny mają swoje źródła mentalne i behawioralne, ale także informacyjne oraz edukacyjne. Część z takich postaw rolników wynika z braku odpowiednich informacji, a także z uzyskiwania niepełnych lub niedostosowanych do potrzeb odbiorcy informacji. Przykładowo J. Szambelańczyk [2009, s. 29] podkreśla, że klienci banków oczekują pomocy ze strony pracowników banku przy wyborze najlepszych dla siebie rozwiązań, natomiast uzyskują „profesjonalny egoizm” zamiast obiektywnego doradztwa. Współcześnie banki znacznie zwiększyły zakres informacji, które mogą pozyskać o swoim kliencie i jego kondycji finansowej. Przewaga banku nad rolnikiem w aspekcie wiedzy fachowej (finansowej, prawnej) oraz umiejętności pozyskania i analizy informacji jest niezaprzeczalnym faktem. Ta nierównowaga, będąca efektem asymetrycznej wiedzy, w tym także wiedzy ukrytej, jest przyczyną awersji rolników do kredytowania gospodarstwa, a nawet banków jako takich, obaw związanych z procedurami bankowymi oraz braku pewności, że bank nie będzie wykorzystywał swojej przewagi do działań oportunistycznych, tj. działań na niekorzyść kredytobiorcy.

Tego typu problemy zostały potwierdzone w badaniach ankietowych rolników dotyczących utrudnień w korzystaniu z kredytów inwestycyjnych (tab. 2). Rolnicy, którzy korzystali z kredytów, spośród najczęstszych utrudnień wskazywali zbiurokratyzowanie procedur kredytowych oraz wygórowane wymogi co do zabezpieczeń. Obie te przyczyny należy wiązać z asymetrią informacji, gdyż zarówno wymogi dotyczące zabezpieczeń, jak i liczne wymogi formalne, obwa-

Tabela 2

Hierarchia czynników utrudniających dostęp do kredytów inwestycyjnych i relacje kredytowe z bankami oraz przyczyn nie korzystania z kredytów – w opinii rolników

Wypowiedzi rolników, którzy korzystali z kredytów inwestycyjnych – utrudnienia	Procent rolników*	Wypowiedzi rolników którzy nie korzystali z kredytów – przyczyny absencji kredytowej	Procent rolników*
– zbiurokratyzowanie procedur	74,8	– brak potrzeby	54,4
– wygórowane wymogi co do zabezpieczeń	72,3	– obawa przed trudnościami w spłacie kredytu	18,4
– wysokie oprocentowanie i prowizje	54,2	– niechęć do brania kredytu	17,8
– niejasność przepisów i wymogów formalnych	21,3	– niekorzystne warunki kredytu (wysokie oprocentowanie, prowizje, itd.)	22,7
– nadmierne wydłużenie w czasie procedury kredytowej	21,3	– niska dochodowość produkcji rolnej, małe wsparcie państwa	19,9
– wysokie koszty przygotowania wniosku kredytowego i planu inwestycyjnego	14,2	– niepewność zbytu produktów, niestabilność warunków gospodarowania	11,7
– brak zainteresowania banku w przypadku niskiej kwoty kredytu	14,2	– wysokie wymagania banków co do zabezpieczeń i zdolności kredytowej	9,3
– brak rzetelnej informacji o kredytach	8,4	– brak właściwej informacji i pomocy konsultingowej	5,0
– inne	12,3	– inne: odmowa banku, ograniczenie działalności rolniczej.	7,4

*Suma kolumn > 100% ze względu na możliwość wskazania przez rolnika 3 ograniczeń

Źródło: Badania własne.

rowania umów i procedury weryfikacyjne klientów są odpowiedzią banków na problem asymetrii informacji. Powodują one także wzrost kosztów transakcyjnych (związanych z przygotowaniem niezbędnej dla banków dokumentacji, zabezpieczeniem kredytu itd.), które obciążają kredytobiorcę. Efektem tych problemów jest także nadmierne wydłużenie w czasie procedur kredytowych. Dla wielu rolników utrudnieniem w dostępie do kredytów jest niejasność przepisów i wymogów formalnych banków związanych z pozyskaniem kredytów (głównie preferencyjnych) oraz brak rzetelnej informacji o kredytach (tab. 2). Te utrudnienia należy wiązać z asymetrią informacji, w tym przypadku na niekorzyść potencjalnych kredytobiorców. Jest to dowód, iż problem asymetrii informacji w relacjach kredytowych rolników z bankami jest wielopłaszczyznowy i występuje po obu stronach tych relacji. Warto także dodać, iż tylko w opinii 47,0% rolników, którzy korzystali z kredytów inwestycyjnych, umowy kredytowe podpisywane z bankami były w pełni zrozumiałe (nie kryły żadnych „pułapek”). Dla większości pozostałych są one zrozumiałe, ale zawile, co wskazuje, iż mają oni wiedzę

co do podstawowych treści i konsekwencji umowy, ale nie „czują się pewnie” w zakresie szczegółowych zapisów.

Pośród rolników, którzy nie korzystali z kredytów, 2/3 nie wykazywało zainteresowania kredytami, wśród nich 54,4% wskazywało na brak potrzeby w tym względzie (w tym 44% jako jedyną przyczynę), natomiast pozostali na niechęć do brania jakiegokolwiek kredytu (17,8%). Ta grupa rolników podlega samowyluczeniu z rynku kredytowego, natomiast pozostali doświadczyli ograniczeń kredytowych o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku wiele z ograniczeń w dostępie rolników do kredytu miało swoje źródło w asymetrii informacyjnej (przykładowo brak właściwej informacji o kredytach, a pośrednio wysokie wymagania banków co do zabezpieczeń czy zdolności kredytowej).

Podsumowanie

Przegląd literatury oraz wyniki badań skłaniają do konkluzji, iż asymetria informacji rozumiana jako nierówny zasób informacji pomiędzy stronami kontraktu kredytowego, a także powiązane z nią występowanie niepełnej lub niedoskonałej informacji⁷ oraz asymetrycznej wiedzy są bardzo istotnym źródłem ograniczeń kredytowych w rolnictwie. Ta niedoskonałość rynku finansowego wpływa bezpośrednio na powstawanie zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych ograniczeń kredytowych. Jej wpływ na dostęp rolników do kredytu bankowego, a z drugiej strony efektywność alokacyjną i zaangażowanie banków w kredytowanie gospodarstw rolnych należy także postrzegać przez pryzmat powiązania asymetrii informacji z innymi przyczynami ograniczeń kredytowych, takimi jak problem zabezpieczeń kredytowych, relacje agencji (ryzyko oportunistycznych zachowań), zbiurokratyzowanie procedur kredytowych, wysokie koszty transakcyjne kredytowania rolnictwa. Problemy te dla rolników stanowią utrudnienie lub barierę w dostępie do kredytów, a dla banków podnoszą ryzyko kredytowania rolnictwa i stanowią przesłankę do racjonowania kredytów rolnych.

Jednym z głównych źródeł asymetrii informacji skutkującym małą „przejrzystością” informacyjną gospodarstw rolnych jest brak systematycznie prowadzonej ewidencji ekonomiczno-finansowej przez rolników. Z kolei po stronie banków, zwłaszcza komercyjnych, występują brak narzędzi i *know-how* do

⁷Niedoskonała informacja może występować już w przypadku jednego podmiotu, podczas gdy asymetria informacyjna wymaga wystąpienia co najmniej dwóch podmiotów, między którymi zachodzą określone relacje [Daniłowska 2008, s. 40]. Należy jednak podkreślić, iż niedoskonała i niepełna informacja są często bezpośrednią przyczyną asymetrii informacji.

umiejętnej oceny zdolności kredytowej rolników czy efektywności ekonomicznej planowanych inwestycji na podstawie danych niepełnych i informacji „miękkich”, a także przywiązywanie nadmiernej wagi do zabezpieczeń kredytowych i szczegółowych obwarowań umów.

Strony transakcji kredytowej stosują różne metody przewycięzania lub łagodzenia asymetrii informacji, takie jak szacowanie (ocena), selekcjonowanie (grupowanie) czy sygnalizowanie. Warto jednak podkreślić, iż czynnikiem, który może łagodzić wiele w wymienionych problemów są długotrwałe i oparte na zaufaniu relacje (powiązania) gospodarstw rolnych z bankami.

Literatura

- BECK T.: *Financing Constraints of SMEs in Developing Countries: Evidence, Determinants and Solutions*, KDI 36th Conference: Financing Innovation-Oriented Businesses to Promote Entrepreneurship, Seoul, 2007.
- BERGER A.N., UDELL G.F.: Relationship Lending and Lines of Credit in Small Firm Finance, *Journal of Business*, vol. 68, 1995.
- BESTER H.: Screening Versus Rationing in Credit Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*, vol. 75, 1985.
- CIŻKOWICZ P.: Rozwój finansowy a rola państwa, *Zeszyty FOR*, nr 3, s. 11–12, 2008.
- DANIŁOWSKA A.: Asymetria informacyjna i jej przewycięzanie na rynku kredytów rolniczych, *Roczniki Nauk Rolniczych*, Seria G, t. 95, z. 3-4, 2008.
- DIAMOND D.: Monitoring and Reputation: The Choice between Bank Loans and Directly Placed Debt. *Journal of Political Economy*, vol. 99, nr 4, 1991.
- GUTIERREZ L.: Borrowing Constraints and the Agricultural Investment Decision Process. *Agribusiness*, vol. 18, issue 1, 2002.
- KULAWIK J.: Ograniczenia kredytowe w rolnictwie. Rodzaje, skutki i możliwości ich łagodzenia, *Banki i Kredyt* nr 9, s. 31, 2000.
- MESJASZ C.: *Determinanty i modele procesów negocjacji kredytowych pomiędzy bankiem a przedsiębiorstwem*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków, 2000.
- PETRICK M.: Demand or Supply Constraints? Financial Intermediation in the Private Farm Sector of Moldova, *Quarterly Journal of International Agriculture*, vol. 38, nr 2, 1999.
- STIGLITZ J.E., WEISS A.: Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *American Economic Review*, vol. 71, 1981.
- SZAMBELAŃCZYK J.: *Globalne zjawiska kryzysowe a banki spółdzielcze*, Związek Banków Polskich, Warszawa, 2009.
- WOŚ A.: Drogi restrukturyzacji rolnictwa. *Wiś i Rolnictwo*, nr 92, 1996.

Asymmetric information as a cause of credit constraints in agriculture

Abstract

The aim of this paper is to determine the impact of asymmetric information on creating credit constraints in agriculture. In this study used the results of empirical research farms and banks conducted in 2007–2009 in south-eastern Poland. The investigation showed that asymmetric information affects directly and indirectly (as a source of increased transaction costs, collateral requirements for agricultural loans, etc.) on the formation of credit constraints in agriculture. The problems associated with asymmetric information for farmers constitute an obstacle or barrier to access to credit, and increase the risk for banks lending to agriculture and constitute a premise for the rationing of agricultural loans.

